

Televiziyanın ictimai vəzifələri müəyyən olunduqca, onun yayımında çeşidli proqramlar özünə yer aldıqca, həmçinin incəsənət nümunələrinin yayımına yer verdikcə televiziya estetik prinsiplərini müəyyən etməyə başladı.

"Artıq kütləvi informasiya vasitəsi kimi TV-də və onun texniki bazasında televiziya sənəti, fenomenini biçimlənir" (С.Фрейлих. Теория кино: от

Эйзенштейна до Тарковского. Москва, 2002, стр.17) və televiziya sintetik sənət növü kimi özünün yaradıcı məziyyətlərini, müxtəlif sənət növləri ilə birgə konseptual əsaslara söykənən fərdi xüsusiyyətlərini ortaya qoydu.

Getdikcə televiziya təkcə bədii filmləri, teatr tamaşalarını yayımlamaqla kifayətlənməyib, özünün texniki bazasında tələməşələr, bədii və sənədli, elmi-kütləvi filmlər, seriallar, telekonsertrlər istehsal etməyə başladı. Bundan başqa tələməşənin genişlənməsi və rəqabətini tamaşacıda kanal seçimi etmək imkanı yaratdıqca, daha informasiyanın, məlumatın quru, məntiqsiz təsvir ardıcılığı ilə verilməsi arxada qalmış bir mərhələ kimi dəyərləndirilməyə və yaradıcı axtarışları: kadrların ifadəli montajı, quraşdırılması, dinamikanın müəyyən olunması, çəkiliş texnikasına kinematografdan gələn bədiiliklə televiziya tələblərinin simbiozunu tətbiq etmək, məzmun, janrından asılı olmayaraq hər bir verilişin estetik həllinin baxımlı, templi, zövqlü və dəyişkən zaman ruhuna uyğunlaşdırmaq və digər elementləri cəsarətlə tətbiq etmək vəzifə kimi meydana çıxdı. Hələ televiziyanın ilk yaranış dönməsində, peşəkar kino rejissorlarının bu yeni sənətə cəlb olunması getdikcə yuxarıda dediyimiz yaradıcı prosesi idarə edən telerejissor sənətinin yaranmasını və özünün poetikasının, estetik əsaslarının meydana gəlməsini qaçılmaz zərurət kimi ortaya qoydu.

Televiziya texnikasının sürətlə mükəmməlləşməsi, yeni texnologiyaların ortaya çıxması televiziya sənəti qarşısında üfüqlər açdı və ötən əsrin 60-ı illərindən TV-lər arasında yaradıcı yenilik-

çilik, uğurlar naminə rəqabət artmağa başladı. Artıq televiziya kinematografi təqlid etmək və ya onun əsasında yeni forma yaratmaq deyil, özünün yara-dıcı axtarışlarını ortaya qoydu. Çəkiliş

prosesinin ifadəli, bədii elementlərlə zənginləşməsindən başlamış, montaj masası arxasında effektlərin, tapıntıların geniş işlənməsi ilə məzmunlu, estetik cəhətdən təsirli görüntünün

yarandığı hər bir verilişin səviyyəsini, kamillik göstəricisini müəyyən etməyə başladı. Bütün olanlar həqiqətdir və məzmunca eyni olan verilişləri məhz bu meyarlar fərqləndirir, baxımlı edir, reyting yığır, yayımlandığı kanala reklam gətirmək, sponsor cəlb etmək yolu ilə kommersiya tələbini ödəmiş olur.

Televiziya rejissor, ideyanı gerçəkləşdirilməsinə rəhbərlik edən, onun estetik, bədii həllini, ekran dilinin ifadə elementləri vasitəsi ilə çatdırılmasına rəhbərlik edərək, ideya-məzmunu irəli gələn formanın tapılmasına, operatorun, rəssamın, montajçının və digər yaradıcı heyətin işini istiqamətləndirərək yekunda məzmunla, ədəbi materialla uzlaşsa, onun ideyasını çatdırır, mükəmməl görüntü həlli olan, ümumi kompozisiyaya malik audiovizual məhsulu ortaya çıxaran başlıca yaradıcı simadır. Rejissor, ideya-bədii cəhətdən yüksək səviyyədə verilişin yaranmasında yaradıcı-istehsalat prosesinə rəhbərlik etməklə yenilikçi axtarışları, yeni metodları öyrənərək onun tətbiq olunmasına çalışmalıdır. Ədəbi materialın görüntü həllinin özünü müəyyən etdiyi bitkin estetik formaya uyğun olması üçün studiyanın dizaynı, verilişin başlığı, arakəsməsi, səs və işıq-rəng həlli, montaj, qrafika işi kimi mühüm komponentlərin keyfiyyət etibarilə yüksək olmasına, yaradıcı cəhətdən mükəmməlliyə nail olmağa çalışaraq ekran qarşısında verilişi izləyəcək tamaşaçının bədii-estetik zövqünün yüksəlməsində, onun dünya görüşündə, həyat tərzində, düşüncə tərzində TV-nin oynadığı başlıca istiqamətverici, rəy-yaradıcı rolunu düzgün dəyərləndirməli və

Televiziya rejissor sənəti

Televiziya özünün təşəkkül dönməsində konkret konsepsiya və estetik mahiyyətini müəyyən etmədiyindən, kinematografin doğruluşunda ona qarşı olan münasibətlə üzləşməli oldu və yalnız informasiya vasitəsi kimi xəbər vermə işinə yaradığı bərdə mülahizələr irəli sürülməyə başlandı.

yaradıcı meyarlara uyğun zövqlü ekran məhsulunun yayımına çalışmalıdır. Rejissor çəkiliş və sonrakı istehsalat prosesində yaradıcı atmosferin biçimlənməsində, bütün heyətin bədii cəhətdən, psixoloji baxımdan hazırlıqlı olmasında oynadığı başlıca rolla bərabər, verilişin ekran qarşısında oturan tamaşaçıya olan təsirini, yaratdığı ab-havanı, etdiyi təsiri bilməli, bundan istifadə edərək özünün yaradıcı və vətəndaşlıq borcunu ləyaqətlə yerinə yetirməlidir.

Həmçinin televiziya yaradıcılığında olan axtarışları, dünya ekranlarında gedən prosesləri düzgün dəyərləndirməklə, onların ideya-məzmunu uyğun formaya tətbiqi rejissorun qarşısında duran başlıca tələbdir. Rejissor texniki vəzifələrə məharətlə yiyələndirərək ideyanın bədii təqdimatında ondan səmərəli istifadə etməlidir.

ABŞ rejissoru Alen Rezentel, rejissor qarşısında 6 başlıca texniki tələbi qoyur. İlk əvvəl kameranın hərəkətini, mənzərə planlarını, şaquli hərəkəti, operator arabası və onun hərəkətini ödəmək müəllif, sonrakı tələb kimi eksplikasiya-kadrlar və epizodların düzgün, bədii cəhətdən birləşdirilməsini qoyur. Həmçinin onun fikrincə tamaşaçının motivləşdirilməsi, yeni hadisənin bir nöqtədən deyil, bütün rakurslardan verilərək bitkin rəyin yaradılmasına imkan verməsi əsas qayda sayılmalıdır. Zamanın daha effektiv istifadə olunması və mürəkkəb epizodun fokuslaşmasında böyük əhəmiyyəti olan ara planların yetərincə çəkilməsi, rakurs seçimi yolu ilə emosional effektin əldə edilməsi və görüntünün düzgün optik həllə nail olunması müəllifin qoyduğu əsas tələblərdir.

Beləliklə, televiziya rejissoru hazırladığı proqramın ideya-məzmun tələbinə uyğun düzgün forma seçimi etməli, janr tələblərini qorumaq, görüntünün kamilliyinə nail olmaq üçün estetik,

yaradıcı bilgilərlə bərabər, texniki vəzifələrə də yiyələnməli, onun tələblərindən irəli gələn yaradıcı axtarışları audiovizual əsərin yaranmasına tətbiq etməlidir.

Azərbaycan tələməkəsinə rejissor işində danışarkən bir mühüm amili yada salmalıyıq ki, ölkəmizdə bu sahədə mütəxəssislərin yetişdirilməsi işinin tarixi elə də böyük deyil və bir çox halda ciddi kadr çatışmazlığı telekanallar qarşısında problem kimi ortaya çıxır. Ölkə tələməkəsinə özünün böyük yaradıcı ənənələri olan AzTV-nin efrində bu gün normal televiziya rejissurasından uzaq, heç bir bədii yük daşımayan, bir çox halda düzgün seçilməyən görüntü həlli, ifadəsiz montaj və digər ən primitiv problemlərin görünməsi ölkəmizdə telerejissor yaradıcılığının real mənzərəsinin aydınlaşmasına imkan verir. Təəssüflə deməliyik ki, istər informasiya, publisistik, istərsə də maarifçi-əyləncəli, mədəni-maarif, uşaq, idman, əyləncə verilişlərində rejissor işinin olmaması onların görüntü və estetik həllini məzmunuz və baxımsız edir. "Xəbərlər" informasiya proqramında düzgün seçilməyən studiya tərtibatının yorucu, solğun, sjujetlərin montajında "çirklilik"; "Sən bir nəgme" oyununun mebel mağazasından yayımlanması, düzgün montaj həllinin olmaması; çeşidli adlarla efrə çıxan və qüsurları ilə bir-birinə bənzəyən digər verilişlərdə özəmə çarpacaq qədər ciddi qüsurlar kanalın nüümü yaradıcı səviyyəsinə təsir edir, tamaşaçını televiziya qarşısından uzaqlaşdırır.

Deyilən, kifayət qədər iri miqyas daşıyan və dövlət kanalının işinə xələf yetirən qüsurlarla bərabər yaradıcı rejissor münasibətilə seçilən, maraqlı axtarışlarla yadda qalan "Səhər" musiqi-informasiya proqramını xüsusilə qeyd etmək gərəkdir. Buradakı yaradıcı ab-hava, görüntünün

ifadəliliyi, dinamika nəinki kanalın digər verilişlərindən, həm də anoloji səhər proqramlarından fərqlənir.

Kommersiya kanallarında telerejissor işi problemləndirən danışıqların onları yaradıcı ənənələrinin yenidən biçimləndiyi və bir çoxunda vaxtı ilə AzTV-də maraqlı işlərlə yadda qalan rejissorların çalışması faktını qeyd etməliyik. Lakin bununla bərabər bir çox verilişlərdə rejissor işinin ümumiyyətlə olmadığı dərhal nəzərə çarpır. İnformasiya proqramlarında söz ardınca düşərək təkrar kadrların, ümumi və məzmun daşımayan planların təkrar verilməsi, keçidlərin yorucu olması; əyləncəli verilişlərdə düzgün həllini tapmayan mizankadr, dinamikanın duyulmaması, tok-şou və miqyaslı teleoyunlarda kamecaların düzgün yer təyini və onlara vaxtında keçmələrin olmaması, tempo-ritm və dinamikanın bir kənarında qalması çağdaş teleməkanın gerçəkliyidir. Montajçı ilə iş prinsipində rejissorun forma tələblərinə uyğun bədii məziyyətlərin tətbiqi, effektlərin, rəng, qrafika həllinin köməkçi vasitələr kimi tətbiq olunması tələb etməsi görüntüyə lazımı gözəlliyi bəxş edir. Lakin çağdaş teleməkanda əksər verilişlərdə ən primitiv montaj elementlərindən istifadə olunması, kadr dəyişkənliyinin, dinamikanın duyulmaması rejissor işinin qeyri-kamil olmasından xəbər verir.

Televiziyanın başlıca ifadə dili görüntüdür, məhz görüntü onu digər KİV-dən fərqləndirən elementdir. Görüntünün məzmunuz, biçimsiz olması evdə yerləşdirilən mavi ekranlı qutunu radioqəbulədiçiyə çevirə bilər. Tamaşaçı isə görmək, zövqünə və deyilən informasiyanın əhvalına uyğun dinamikani duymaq arzusunda-
dır. Görüntü həllinin qüsurlu olması veriliş olan tamaşaçı marağını azaldır, onun kanal axtarışına çıxmasına rəvac verir. Kommersiya kanalı üçün isə bu yolverilməz haldır. Reytingi olmayan kanalda heç bir şirkət reklam yerləşdirmək

arzusunda olmur. Lakin heç də hər şey kommersiya maraqları ilə bitmir, burada daha bir başlıca şərt nüfuz amilidir. Heç bir kanal tamaşaçı yanında özünün nüfuzdan düşməsinə imkan verməməli və onun axtardığını məhz bu dalğada olduğunu, inam və etibar hissini aşılamalıdır. Əgər görüntü tamaşaçını cəlb etməsə, deməli o bu kanalı izləməyəcək, verilişdə deyiləni dinləməyəcək. Buradan belə bir nəticə hasil olur ki, rəqabət dönmündə kanallar görüntünün başlıca element olmasını nəzərə alaraq onun keyfiyyətinin, bədii məziyyətlərinin artırılması üçün rejissor işinə xüsusi diqqət ayırmalı, bu işi nəzərdə saxlamalıdır.

Ölkə teleməkanında deyilən qüsurlarla bərabər özünün forma və görüntü zənginliyi ilə seçilən verilişlərin olması, peşəkar telerejissorun uğuruna inanmağa imkan verir. "Çalçağ" (ATV), "Xeyli xəbər+", "And yerimiz Vətən", "Sabahın xeyir, Vətən" (Lider), "Aztelefilm" (AzTV) və "Azərbaycan" redaksiyasının (Lider) istehsalı olan televiziya filmləri telerejissorun uğurlu işləri kimi qeyd olunmalıdır.

Belə qənatə gəldik ki, ölkə televiziyyalarında rejissor sənəti ilə bağlı ciddi yaradıcı problemlər mövcuddur və bu kanalların yaradıcı səviyyəsinə xələl yetirir, verilişlərin baxımlılığına mənfi təsir göstərir. Bu hal yerli tamaşaçıların əcnəbi kanallara üz tutmasına imkan, nəticədə yabançı mədəniyyətlərin, təbliğatların asanlıqla yayılmasına rəvac verən kifayət qədər təhlükəli vəziyyət yaradır. Televiziya rejissurası kifayət qədər ciddi komponent kimi hər bir telekanalda olan verilişlərdə iştirak etməli, onun yaradıcı mükəmməlliyinə nail olmalıdır.

*Elçin ƏLİBƏYLİ,
sənətinin əsl namizədi*